

BOSHLANG'ICH SINFLARDA BOLALAR PSIXOLOGIYASI VA MANTIQIY TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISHDA XALQ O'ZAKI IJODI NAMUNALARINING O'RNI VA AHAMIYATI

Razoqova Dilafruz Farxadovna

Toshkent viloyati Bo'ka tumanidagi

28-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18938588>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 1-mart 2026 yil
Ma'qullandi: 4-mart 2026 yil
Nashr qilindi: 10-mart 2026 yil

KEY WORDS

Xalq og'zaki ijodi,
boshlang'ich ta'lim, bola
psixologiyasi, mantiqiy tafakkur,
interfaol metodlar, ma'naviy
tarbiya, pedagogik
texnologiyalar, folklor, ijodiy
fikrlash.

ABSTRACT

Mazkur maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixologik rivojlanishi va mantiqiy tafakkurini shakllantirish jarayonida xalq og'zaki ijodi namunalarining pedagogik ahamiyati tahlil qilinadi. Ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar, milliy qadriyatlarni yosh avlod ongiga singdirish zarurati hamda folklor namunalarining tarbiyaviy va didaktik imkoniyatlari ilmiy manbalar asosida o'rganiladi. Shuningdek, boshlang'ich ta'lim jarayonida ertaklar, maqollar, topishmoqlar, rivoyatlar va dostonlardan foydalanish orqali o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tasavvur qilish, nutq madaniyati va ijtimoiy munosabat ko'nikmalarini rivojlantirish masalalari yoritiladi. Interfaol va interaktiv metodlar yordamida folklor materiallarini o'qitish samaradorligi ham tahlil qilinadi.

Kirish

Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti ta'lim tizimining rivoji bilan chambarchas bog'liqdir. Ilm-ma'rifat va ta'lim jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi. Shu sababli dunyoning ko'plab davlatlarida ta'lim tizimini takomillashtirish strategik vazifa sifatida qaraladi [1].

O'zbekiston Respublikasida ham ta'lim sohasini rivojlantirish, uni xalqaro standartlarga moslashtirish va zamonaviy pedagogik texnologiyalarni joriy etish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Bu jarayonda boshlang'ich ta'lim bosqichi alohida ahamiyatga ega bo'lib, aynan shu davrda o'quvchilarning fikrlash jarayoni, dunyoqarashi hamda ma'naviy qadriyatlari shakllanadi [2].

Boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning nafaqat bilim olishi, balki ularning ma'naviy-axloqiy kamoloti ham muhim hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan xalq og'zaki ijodi namunalari — ertaklar, maqollar, rivoyatlar, topishmoqlar va dostonlar — o'quvchilarni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi [3].

Folklor asarlari xalqning tarixiy tajribasi, axloqiy qarashlari, madaniyati va dunyoqarashini aks ettiradi. Shu sababli ularni ta'lim jarayonida qo'llash o'quvchilarda milliy ongni shakllantirish, mantiqiy tafakkurni rivojlantirish hamda psixologik kamolotni ta'minlashga yordam beradi [4].

Metodologiya

Mazkur tadqiqotda pedagogik tahlil, ilmiy-nazariy manbalarni o'rganish, qiyosiy tahlil hamda umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida boshlang'ich ta'lim, bola psixologiyasi va folklor pedagogikasi bo'yicha ilmiy adabiyotlar tahlil qilindi.

Tadqiqotning metodologik asosini pedagogika va psixologiya sohasidagi ilmiy qarashlar tashkil etadi. Xususan, o'quvchilarning psixologik rivojlanishi, mantiqiy fikrlash jarayoni hamda xalq og'zaki ijodi namunalarining didaktik imkoniyatlari haqida ilmiy manbalar o'rganildi [5].

Shuningdek, boshlang'ich sinflarda folklor materiallarini o'qitishda qo'llaniladigan interfaol metodlar ham tahlil qilindi. Interfaol metodlar ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi faol muloqotga asoslanadi hamda o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi [6].

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixologik rivojlanishi va mantiqiy tafakkurini shakllantirishda muhim pedagogik vosita hisoblanadi.

Birinchidan, folklor asarlari o'quvchilarda axloqiy qadriyatlarni shakllantirishga xizmat qiladi. Ertaklar va rivoyatlarda yaxshilik va yomonlik o'rtasidagi kurash, adolat, halollik, mehnatsevarlik kabi fazilatlar tasvirlanadi. Bu esa bolalarning axloqiy qarashlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi [7].

Ikkinchidan, xalq og'zaki ijodi bolalarning hissiy-psixologik rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ertak qahramonlarining muvaffaqiyati yoki qiyinchiliklari orqali bolalar turli hissiy holatlarni boshdan kechiradilar va empatiya tuyg'usi rivojlanadi [8].

Uchinchidan, folklor matnlari o'quvchilarning tasavvurini rivojlantiradi. Ertaklardagi sehrli voqealar, fantastik obrazlar hamda qiziqarli syujetlar bolalarning ijodiy fikrlash qobiliyatini kuchaytiradi [9].

Shuningdek, maqollar va topishmoqlar mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Ular orqali o'quvchilar fikrni qisqa va aniq ifodalashni, sabab-oqibat munosabatlarini tushunishni o'rganadilar [10].

Tahlil va muhokama

Boshlang'ich ta'lim jarayonida xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish pedagogik va psixologik jihatdan muhim ahamiyatga ega. Folklor asarlari nafaqat badiiy-estetik qiymatga ega bo'lgan adabiy meros, balki yosh avlodni tarbiyalashda muhim didaktik vosita sifatida ham xizmat qiladi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilarining psixologik rivojlanish jarayonida ertaklar, maqollar, topishmoqlar, rivoyatlar va dostonlar katta ahamiyat kasb etadi. Chunki ushbu janrlar bolalarning tasavvurini kengaytiradi, mantiqiy fikrlashni rivojlantiradi hamda ularda milliy qadriyatlarga hurmat tuyg'usini shakllantiradi.

Pedagogika va psixologiya fanlarida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich yosh davridagi bolalarda obrazli fikrlash yetakchi o'rinni egallaydi. Bu davrda bolalar abstrakt tushunchalarga qaraganda obrazli tasvirlar orqali berilgan ma'lumotlarni tezroq qabul qiladi va yaxshi eslab qoladi. Shu sababli ertaklar va rivoyatlar o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Ertak qahramonlari, syujetdagi voqealar va fantastik obrazlar orqali bolalar voqelikni tasavvur qilishni o'rganadi, ularning tasavvuri va ijodiy fikrlash qobiliyati rivojlanadi [5].

Folklor asarlarining yana bir muhim jihati shundaki, ular o'quvchilarning axloqiy tarbiyasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ko'plab ertak va rivoyatlarda yaxshilik va yomonlik o'rtasidagi kurash, adolat, halollik, mehnatsevarlik, vatanparvarlik kabi fazilatlar tasvirlanadi. Bunday mazmun o'quvchilarning axloqiy qarashlarini shakllantirishga yordam beradi. Bolalar ertak qahramonlarining xatti-harakatlari orqali yaxshilik va yomonlikning oqibatlarini anglay boshlaydilar. Bu esa ularda to'g'ri xulq-atvor me'yorlarini shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Bundan tashqari, xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish o'quvchilarning nutq rivojiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Maqollar, topishmoqlar va ertak matnlari orqali bolalar yangi so'z

va iboralarni o'rganadilar, ularning lug'at boyligi ortadi. Nutq madaniyatining shakllanishi esa o'quvchilarning fikrini aniq va ravon ifoda etish ko'nikmasini rivojlantiradi. Shu jihatdan folklor materiallari boshlang'ich ta'lim jarayonida nutq rivojlantirish vositasi sifatida ham muhim hisoblanadi [8].

Boshlang'ich ta'lim jarayonida xalq og'zaki ijodi namunalarini samarali o'qitish uchun zamonaviy pedagogik metodlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Xususan, interfaol metodlar ta'lim jarayonini jonlantiradi va o'quvchilarni faol ishtirokchi sifatida darsga jalb etadi. Interfaol metodlarning asosiy maqsadi o'quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish hamda ularni bilim olish jarayonining faol subyekti sifatida shakllantirishdan iboratdir.

Masalan, "Aqliy hujum" metodi o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu metod orqali o'quvchilar ertak yoki maqol mazmuni yuzasidan o'z fikrlarini erkin bayon qiladilar. Bu jarayonda o'quvchilarning mustaqil fikrlashi faollashadi va ular turli g'oyalarni ilgari surishga harakat qiladilar. Natijada o'quvchilarda mantiqiy tafakkur, tahlil qilish va xulosa chiqarish ko'nikmalari shakllanadi [6].

Shuningdek, "Bahs-munozara" metodi ham o'quvchilarning fikrlash qobiliyatini rivojlantirishda samarali hisoblanadi. Bahs jarayonida o'quvchilar o'z fikrlarini asoslab berishga harakat qiladilar, turli nuqtai nazarlarni tahlil qiladilar va o'z xulosalarini chiqaradilar. Bu esa o'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

"Kichik guruhlarda ishlash" metodi ham boshlang'ich ta'lim jarayonida samarali qo'llaniladigan metodlardan biridir. Ushbu metod orqali o'quvchilar jamoaviy faoliyatni o'rganadilar, o'zaro hamkorlik qilish ko'nikmalarini rivojlantiradilar. Guruhlarda ishlash jarayonida o'quvchilar o'z fikrlarini boshqalar bilan baham ko'radilar, muammolarni birgalikda hal qilishni o'rganadilar. Bu esa ularning ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantiradi.

"Rol o'ynash" metodining pedagogik samaradorligi ham yuqori hisoblanadi. Ushbu metod orqali o'quvchilar ertak yoki doston qahramonlarini sahnalashtiradilar. Natijada ular matn mazmunini chuqurroq anglaydilar va badiiy obrazlarni yaxshiroq tasavvur qiladilar. Rol o'ynash jarayonida o'quvchilarning nutq faoliyati rivojlanadi, muloqot ko'nikmalari mustahkamlanadi hamda sahna madaniyati shakllanadi.

Bundan tashqari, "Matnni qayta tiklash" metodi ham o'quvchilarning ijodiy fikrlashini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu metod orqali o'quvchilar matnning ayrim qismlarini mustaqil ravishda tiklaydilar yoki yangi syujet yaratishga harakat qiladilar. Bu esa ularning tasavvurini kengaytiradi va ijodiy yondashuvni shakllantiradi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham folklor materiallarini o'qitish samaradorligini oshiradi. Elektron darsliklar, multimedia taqdimotlari, interaktiv doskalar va videomateriallar o'quvchilarning mavzuga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Masalan, xalq ertaklari asosida tayyorlangan videoroliklarni namoyish etish orqali o'quvchilar voqealarni yanada aniq tasavvur qiladilar. Bu esa ularning eshitish va tushunish ko'nikmalarini rivojlantiradi [9].

Interaktiv texnologiyalar yordamida o'quvchilar uchun turli o'yinlar va testlar tashkil etish ham mumkin. Masalan, maqollarni davom ettirish, topishmoqlarni yechish yoki ertak qahramonlarini aniqlash kabi interaktiv mashg'ulotlar o'quvchilarning bilimlarini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Shuningdek, virtual sayohatlar tashkil etish orqali o'quvchilar folklor asarlarida tilga olingan tarixiy joylar yoki voqealar bilan tanishish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa o'quvchilarning tarixiy va madaniy bilimlarini kengaytiradi.

Folklor materiallaridan foydalanishning yana bir muhim jihati shundaki, ular o'quvchilarda milliy o'zlikni anglash tuyg'usini shakllantiradi. Xalq og'zaki ijodi namunalarida xalqning tarixi, urf-odatlar, qadriyatlar va hayotiy tajribasi aks etadi. Shu sababli ushbu asarlar yosh avlodni milliy ruhda tarbiyalashda muhim vosita hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, boshlang'ich sinf darslarida folklor materiallaridan foydalanish o'quvchilarning bilim olish jarayonini yanada samarali qiladi. Bunday darslar o'quvchilar uchun qiziqarli bo'ladi, ular dars jarayonida faol ishtirok etadilar va bilimlarni osonroq o'zlashtiradilar.

Natijada o'quvchilar nafaqat nazariy bilimlarga ega bo'ladilar, balki mustaqil fikrlash, muloqot qilish, jamoada ishlash hamda milliy qadriyatlarni anglash kabi muhim ko'nikmalarni ham egallaydilar. Bu esa ularning shaxs sifatida har tomonlama rivojlanishiga xizmat qiladi.

Xulosa

Boshlang'ich ta'lim jarayonida xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish o'quvchilarning psixologik rivojlanishi va mantiqiy tafakkurini shakllantirishda muhim pedagogik ahamiyatga ega.

Folklor asarlari bolalarda axloqiy qadriyatlarni shakllantirish, tasavvur va ijodiy fikrlashni rivojlantirish, nutq madaniyatini boyitish hamda ijtimoiy munosabat ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Interfaol va interaktiv metodlardan foydalanish esa folklor materiallarini o'qitish samaradorligini oshiradi hamda o'quvchilarni dars jarayoniga faol jalb etadi.

Shu sababli boshlang'ich sinf darslarida xalq og'zaki ijodi namunalaridan tizimli ravishda foydalanish o'quvchilarning ma'naviy-axloqiy kamoloti va mantiqiy tafakkurini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Mirziyoyev Sh.M. **Yangi O'zbekiston strategiyasi.** – Toshkent: O'zbekiston, 2021. – 45-47-betlar.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining **Ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha farmonlari to'plami.** – Toshkent, 2020. – 32-35-betlar.
3. Imomnazarov M. **O'zbek xalq og'zaki ijodi.** – Toshkent: O'qituvchi, 2010. – 12-18-betlar.
4. Karimov N. **Folklor va milliy qadriyatlar.** – Toshkent: Fan, 2012. – 54-59-betlar.
5. G'oziyev E. **Umumiy psixologiya.** – Toshkent: O'qituvchi, 2014. – 96-101-betlar.
6. Tolipov O., Usmonboyeva M. **Pedagogik texnologiyalar nazariyasi va amaliyoti.** – Toshkent: Fan, 2015. – 73-78-betlar.
7. Nurmonov A. **Boshlang'ich ta'lim pedagogikasi.** – Toshkent: O'qituvchi, 2016. – 44-48-betlar.
8. Qodirov B. **Bolalar psixologiyasi.** – Toshkent: Fan, 2013. – 58-63-betlar.
9. Safarova R. **Boshlang'ich ta'lim metodikasi.** – Toshkent: Tafakkur, 2018. – 82-86-betlar.
10. To'raqulov X. **O'zbek folklori va uning pedagogik ahamiyati.** – Toshkent: Fan, 2011. – 25-30-betlar.
11. Yo'ldoshev J. **Ta'limda innovatsion texnologiyalar.** – Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. – 66-70-betlar.
12. Abdullayeva Sh. **Boshlang'ich ta'limda interfaol metodlardan foydalanish.** – Toshkent: Ilm Ziya, 2017. – 41-45-betlar.